

NHỮNG MÁI RÊU XƯA

Trần Thành Mỹ

“Năm nay đào lại nở
Không thấy ông đồ xưa.
Những người muôn năm cũ
Hồn ở đâu bây giờ!”

Nhằm lại bài thơ của thi sĩ Vũ Đình Liên, tôi thoát hình dung thân phận mình lồng qua hình ảnh của ông đồ ngày xưa ấy, thời vàng son của chữ Nho, chữ Nôm hình vuông khuôn vàng thước ngọc, chữ thảo rồng bay phượng múa, thời ‘vinh qui bái tổ’, ‘áo gấm về làng’, ‘lộng chàng đi trước võng nàng theo sau’ của các sĩ tử tên ghi trên bảng vàng trong các kỳ thi Hương thi Hội. Cũng như các cụ, tôi cũng có một quá khứ huy hoàng nổi tiếng. Cho đến bây giờ như vẫn còn phảng phất dư hương màu sơn son thếp vàng của những câu đối chúc tụng trên thân thể tôi, da thịt tôi cũng được ‘xâm’ khắc khảm chạm trở lên những bức tranh hoa bướm rồng phượng tinh vi, và ngay cả những y phục tôi cũng được trang trí mỹ thuật tô điểm bằng thư pháp hay hoa lá cành thêu tinh xảo. Chúng tôi đều thuộc thành phần cổ vừa tương phản vừa bổ túc nhau. Thầy đồ là nhà đào tạo, phân bố ban chia tri thức cho thế hệ tương lai, ngược lại tôi chỉ là sản phẩm nắn nót do bao tay nghề đóng góp, kẻ thụ hưởng tốt số, dấu ấn văn hóa nghệ thuật kinh tế hưng thịnh một thời. Xin thưa ngay, tôi tên tộc là Nhà Cổ, nôm na gọi là Nhà Xưa, gắn trên thế kỷ tuổi.

Thật ra, mỗi thời kỳ lịch sử đều có những nét thăng trầm xã hội đặc thù, có những sự kiện người đương thời khen thưởng trọng vọng, thời sau đó lại lên án bài trừ nhưng dù sao cái tinh túy cái hồn vẫn không mất mà tồn tại với thời gian. Hồn của mái nhà hay nét chữ Nho tượng hình là do sự đúc kết công sức kỹ luật ý chí tinh thần của bao người tạo nên thành phẩm. Nhớ câu chuyện kể vào thời kỳ Nhật chiếm đóng Việt nam, một học giả Nhật nhờ một ông đồ già viết mượn trên lề đường một chữ Quốc. Sau khi bình tĩnh mài mực sửa lại cây cọ lông, cụ đồ không chút xao động tập trung vung bút. Chỉ cần quan sát qua phong cách của cụ đồ và nét chữ, nhà trí thức Nhật kết luận rằng dân

tộc Việt nam khó có thể bị khuất phục, đầu hàng.

Hơn thế nữa, thời đại nào cũng thế có học vẫn hơn. Thế giới thay đổi luôn không ngừng, vậy kiến thức cần thiết để đẩy lùi ngu dốt mới tiến bộ được. Không thể ngăn chặn dòng lịch sử đi tới vì thế đừng hòng một thế lực hùng mạnh độc tài nào đó có thể bắt cầm bít miệng thế hệ đương thời cúi đầu dậm chân tại chỗ hoặc tàn ác ngu ngốc hơn đẩy lui quá trình đạt được trở về thời tiền sử.

‘Ai ơi đừng lấy học trò,
Dài lưng tốn vải ăn xong lại nằm.’
‘Dài lưng thì có võng điếu,
Tốn vải thì có áo bào vua ban.’

Câu đối đáp mộc mạc trên cũng chứng minh thêm rõ rằng ngay trong thời kỳ quân chủ chuyên chế lòng hiếu học luôn được đền bù xứng đáng và bậc thang xã hội cũng được định giá theo ‘có công mài sắt có ngày nên kim.’

Thầy đồ lúc bấy giờ còn thuộc giai cấp lãnh đạo luôn được mọi tầng lớp xã hội kính trọng do đó vị thế của thầy chỉ sau vua mà trước cả cha, câu ‘quân sư phụ’ xác nhận điều trên. Rồi theo dòng chảy của thời gian, cái còn cái mất, cũ mới, thay đổi biến thể không ngừng. Thời ‘Tam tự kinh’ cũng không khỏi bị ảnh hưởng soi mòn tàn phá. Chữ Nho đến lúc cũng phải nhường chỗ cho tiếng Việt qua mẫu tự la tinh.

Chúng tôi không được cái vinh dự ‘tôn sư’ ấy nhưng dù sao may mắn cũng thuộc vào thành phần giàu sang quý tộc ruộng đất ‘cò bay thẳng cánh’. Tôi hành diện thể hiện một phần nào mơ ước cao sang của mọi thành phần xã hội, bằng chứng của sự thành công cá nhân, dòng tộc, địa phương, làng nước, chứng tích hữu hình lịch sử, niềm kiêu hãnh trong cuộc đời của lớp người tốt số, nét văn hóa đặc trưng của quốc gia. Chẳng những là ‘đứa con cưng’ chất chiu phác họa sáng tác điển hình mỗi thời đại, khuynh hướng mới của nhà kiến trúc, nhà xây cất, chúng tôi còn được hình thành do tập trung công sức của bao ngành nghề tinh vi khéo léo khác. Người Việt ta mong rằng ‘Sống có nhà, chết có mồ’ như người Bỉ thường bảo “trong bụng người dân flamand đều có viên

gạch' vậy. Hơn thế nữa đây còn là nơi tập trung sinh sống của bao thế hệ dòng tộc, đậm đặc bao kỷ niệm chồng chất tận mạn khác cốt sinh sôi phiêu bồng.

Vì thế giàu nghèo tùy theo 'hồ bao' ai cũng dự định xây cho mình một mái nhà. Nhìn những lâu đài cung đình nguy nga đồ sộ ngày xưa luôn vẫn còn phong độ đẹp bền hiên ngang bên cạnh những nhà cao tầng với kiến trúc tân kỳ, quả thật óc sáng tạo kỹ mỹ thuật con người phong phú siêu đẳng tuyệt vời và biết luôn cải tiến. Ngắm phố cổ Hội An hay bao nhiêu nhà cổ rải rác ở thị thành hay làng quê tỉnh lẻ, với mái tóc phủ rong rêu, rui kèo cột gỗ 'trơ gan' qua bao phong sương bụi bặm tháng năm như những anh hùng luôn kiên cường thẳng đứng bảo vệ mái nhà tổ quốc, ai không chạnh lòng hoài cổ như bà huyện Thanh Quan :

«Lối xưa xe ngựa hồn thu thảo,
Nền cũ lâu đài bóng tịch dương.»

Như con người, phải có sự bồi bổ thường xuyên tuổi thọ mới cao. Để trùng tu những bức họa xưa nổi tiếng thế giới trên trần cung điện Versailles ở Pháp chẳng hạn, người ta phải huy động một ê kíp nghệ sĩ chuyên gia phục hồi tái tạo màu sắc nước sơn nét vẽ mờ nhạt lột xác trở thành như nguyên bản. Mỗi tác phẩm kiến trúc tồn cổ hoặc theo khuynh hướng thời đại hay phối hợp xưa nay đều tiêu biểu hiện trạng giai đoạn xã hội lịch sử cụ thể thời bấy giờ, như Dinh Độc lập do kiến trúc sư nổi tiếng thế giới Ngô Viết Thụ thực hiện.

Nói thế để thấy rằng việc trùng tu nhà cổ đòi hỏi sự quan tâm đặc biệt của người trách nhiệm, không thể vì thành kiến vì mặc cảm, vì ý thức khác biệt, nguyên nhân chính trị lên án cần triệt hạ. Vì hiểu biết kém, vụ lợi, độc tài vô ân, người ta chỉ biết phá hủy, làm biến chất cổ đi thay vì phục hồi di tích.

Hiện đại hóa tùy tiện tân tạo bừa bãi chỉ là « bức tử » cái hồn ngày xưa. Đập phá tàn thành không tiếc thương rồi xây mới lại, như vậy đâu còn giá trị đích thực, kiến trúc của một thời mà nên nhớ rằng ông cha ta xưa rất tinh tế thận trọng biết làm văn hóa bằng cả tâm hồn và kỹ thuật riêng của mình. Người ta có cảm tưởng là hiện nay ngay cả di tích lịch sử quốc gia có khi

cũng còn không được phục hồi đúng cách, càng ngày càng bị lấn chiếm, cắt xén, xé manh mún, thu hẹp nhường chỗ cho phố phường trơ trên hiện đại.

Dòng lịch sử vẫn vô tư trôi nhưng con người cần rút kinh nghiệm bài học sống từ dòng chảy đó. Bên Trung quốc chẳng hạn, chẳng những phục hồi công trình vật chất, người Trung hoa còn biết cách khai thác lòng hoài cổ, tồn cổ qua tân tạo cảnh vật dựa vào sử kiện liên quan quanh một triều đại lớn, những danh nhân anh hùng liệt nữ. Chẳng hạn như khi đến Hàng châu dân chúng hay người du lịch có thể viếng chiêm ngưỡng ngôi đền lộng lẫy thờ vị anh hùng « tận trung báo quốc » thế kỷ thứ 12-13 Nhạc Phi.

Tượng Nhạc Phi, trong miếu thờ Nhạc Phi ở Hàng Châu. Bốn chữ trên bảng là "Hoàn ngã hà sơn" - "Hoàn lại núi sông của ta". (Wikipedia)

Ở cửa đền có hai câu đối:

«Thanh sơn hữu hạnh mai trung cốt
Bạch cốt cô vô chú nịnh thần»

(Núi xanh may mắn được chôn xương bậc trung quân
Sắt trắng vô tội mà phải đúc bọn nịnh thần.)

Đặc biệt trong một góc trước mộ Ngài, người Trung hoa còn để tạc hai tượng bằng sắt vợ chồng tên gian thần Tấn Cối và Vương thị bị trói đang quỳ, y với cái đầu lóng bóng vì dân chúng đánh vò đầu.

Tính chất khách quan trung thực của lịch sử cần được tôn trọng bảo trì. Người đương thời không thể phê bình sử kiện một cách chính xác, thế hệ tương lai mới có cái nhìn đúng đắn vô tư hơn trong việc

phán xét, phân biệt rõ ràng hơn đâu là đúng sai, địch thù, công tội.

Tượng Tàn Cối và Vương Thị quý trước Nhạc Miếu ở Hàng Châu (Wikipedia)

Vì vậy, nếu hiện tại không có chính sách đường lối đúng, vì lòng thù hận, do mặc cảm thắng bại, thiếu hiểu biết ít học đạo đức kém, độc đoán mà lại có quyền hành trong tay, thật là thảm họa cho đất nước vì thay vì xây dựng tiến bộ ta lại chỉ làm phá hủy, đình trệ ngăn cản bước tiến cần thiết.

Phần đông những nhà xưa thuộc tư nhân, nhà từ đường thờ riêng của một dòng họ. Tôi cũng thuộc thành phần danh dự ấy và số phận tôi cũng theo vận nước nổi trôi. Như là một công dân trong nước, phải có khai sinh, lý lịch, đặc biệt tên chúng tôi là số, thuộc giai cấp nào như nhà trệt, ba gian hai chái, nhà dẫy, nhà có gác có lầu, lâu đài biệt thự villa. Ngày xưa đại gia đình nhiều con đông cháu, hai ba bốn thế hệ thường sống chung với nhau, do đó nhà to rộng rãi. May cho tôi trước kia luôn được tu bổ và sửa chữa khuếch trương lại mấy lần nên còn giữ được phần nào vừa gia phong nề nếp xưa vừa thái độ thức thời tiến bộ.

Thế nhưng, hậu quả chiến tranh nhất là nội chiến không chừa một ai, nạn nhân không chỉ riêng là người dân, chúng tôi cũng thế nhất là nhà cổ miền Nam. Chúng tôi sinh sôi nở muộ, lại sống trong vùng đất mới được thiên nhiên ưu đãi lại còn thừa hưởng bao nền văn minh Á Âu. Do đó kiến trúc của chúng tôi là sự hòa hợp mới cũ, dấu ấn sự phối hợp giữa hai nền văn hóa xưa và Đông Tây. Tính hào phóng hiếu khách dễ dãi rộng lượng trong cuộc sống biến chúng tôi thành những tác phẩm văn minh vừa cổ vừa hiện đại. Có những nhà ba gian hai chái nhưng cách bài trí bên trong là sự hài hòa thẩm mỹ giữa phong cách đặc trưng miền Nam với bàn thờ uy nghi ở gian giữa xen lẫn bộ bàn ghế Trung quốc, bộ salon, bộ đèn pha

lê Pháp. Cũng theo khuynh hướng mới đó, có những ngôi nhà lầu nhưng cách trưng bày trang trí trong nhà theo xưa, khánh thờ sơn son thếp vàng, bàn ghế tử trường kỷ cẩn ốc xa cừ, chạm trổ theo mẫu truyền thống. Oái oăm làm sao, thay vì được đặt cách là di tích cổ đáng được lưu giữ, nhiều cô bác chú dì bạn bè xa gần tôi bị xem là 'tàn dư chế độ cũ' bị lên án trơ trêu thay!

Chẳng những thế lại còn có các cụ già xấu số bị kết tội là sản phẩm của thành phần tư sản tư bản mại bán nên nhiều nhà bị tịch thu, trưng dụng thuộc cơ quan nhà nước. Sau một thời gian sử dụng, đồ đạc quý cổ trong nhà mất mát thất thoát từ từ, tình trạng nhà không ngân khoảng bị bỏ sửa chữa nên càng ngày càng bị « mỗi một » đục khoét hư hao. Thế là phá hủy cả cái nền móng nhà cho đến mất hết mọi vết tích ngày xưa lịch sử dù lịch sử không theo phe phái nào càng không thuộc kẻ thắng người thua. Khu đất sẽ được chia lô phân phối bán lại theo thời giá cho giới 'tư bản mới', những nhà cao tầng hiện đại ngạo nghễ từ đáy trời lên chiếm thế thượng phong.

Nhà Đốc Phủ Hải ở Gò Công

Có cụ xưa khác tốt số hơn được cho đóng dấu ấn mới 'di sản cấp quốc gia' nên không bị triệt tiêu, cải tên 'Nhà truyền thống' chẳng hạn. Nhưng rồi bước đi của thời gian mấy mươi năm qua tất nhiên cũng vô tình để lại dấu vết, mái nhà rong rêu dột bể, tường tróc sơn xi măng trơ gạch, thềm nhà loang lổ dậm vá nhiều nơi...

Thế là cuộc chỉnh trang thực hiện theo chủ trương mới, kỹ thuật 'hiện đại', phá bỏ

cái nhà cũ rồi xây lại cái mới với cùng mẫu cũ mà vật liệu mới, 'bình cũ rượu mới', sơn phết màu sắc không nhất thiết như bản gốc, bề ngoài có vẻ như còn được tôn trọng riêng tinh thần công trình cũ « qua đường không ai hay ».

Nhìn những ngôi nhà cổ trong lớp áo thời mờ cửa loè lẹt nổi bật vàng trắng đỏ xanh, thật cảm thấy thương cho thân phận của thế hệ trước không hậu duệ kế thừa, người quá cố cũng không yên nghỉ trong mộ phần. Ông cha ta đã cố gắng tạo ra một kỷ tích để lưu truyền lại không phải chỉ cho con cháu trực hệ thôi mà còn ước vọng khắc ghi niềm tự hào của làng của nước, nét văn hoá đặc trưng điển hình một thời đại, kỷ niệm sáng kiến canh tân, tâm tư nguyện vọng tiến thủ của người dân. Vậy mà con cháu sao chóng quên công ơn người trước !

Lịch sử như thời gian không ai biết đâu là điểm đầu và điểm cuối, một con đường vô hình mà có dấu ấn sử kiện hữu hình, mà quá khứ tương lai được tiêu biểu bằng trừ và cộng vô cực. Nói ví von như thế để thấy tầm quan trọng bề dày hồn thiêng của lịch sử, nếu không tìm hiểu sâu sắc hầu tiếp tục đúng hành trình, không tôn trọng lịch sử, anh hùng trở thành anh hùng không xa đâu.

Hình ảnh của ông đồ:

« Hoa tay thảo những nét
Như phượng múa rồng bay.»

Hay những mái rêu xưa dù có bị phai mờ với thời gian vẫn là niềm tự hào của một nền văn hóa Việt nam đã biết vừa giữ truyền thống vừa cầu tiến. Cải cách viết theo mẫu tự La tinh quả là một bước tiến vào việc hội nhập văn minh quốc tế. Đặc biệt hơn là để khẳng định tính thích ứng cao độ của dân ta qua cách phong phú hóa óc sáng tạo bằng nghệ thuật thư pháp viết chữ đẹp, thảo chữ Việt với năm dấu như chữ Nho Nôm cổ truyền trong khuôn bằng bút lông mực Tàu như ngày xưa.

Lịch sử là tấm gương soi cho ta thấy cuộc đời ngắn ngủi là hợp tan, sướng khổ, mất còn, không có gì là vĩnh viễn, bất di bất diệt. Biết thế để nhắc nhở con người cần phải biết nghĩ suy rút kinh nghiệm sống từ dòng chảy bất tận tuyệt vời ấy. 'Cây kim trong bọc lâu ngày cũng trời ra', sự thật có cổ tình bưng bít đậy che, thế rồi cũng được phơi bày rõ trắng đen. 'Cái gì thuộc về César phải trở về với César' vì vậy không ai bóp méo sửa đổi lịch sử được.

Công trình xưa nay nào, hành động tốt xấu nào, kỷ niệm vui buồn nào cũng là dấu ấn, cái mốc của quá khứ lịch sử ngay cả con người tiền sử cũng thế. Không có những bằng chứng hữu hình hay vô hình cổ xưa làm sao chứng minh hiện tại và tương lai có thật và thế giới luôn luôn biến đổi cải tiến không ngừng. Vật chất có thể phai mòn mất mát nên phải cố gắng bảo trì lưu niệm cho thế hệ sau làm kinh nghiệm bàn đạp vươn lên. Không được đánh mất cái tinh hoa của mỗi sự vật như cái hồn thiêng đất nước mà ông cha ta qua bao thăng trầm lập kỳ công trong việc dựng giữ nước cho tới ngày nay.

Trần Thành Mỹ